

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» ІМЕНІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
імені О.М.ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

Затверджено

на засіданні вченої ради ННІ
історії та соціогуманітарних
дисциплін імені
О.М.Лазаревського
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Андрій КАТОЛИК

“30” квітня 2025 року

**ПРОГРАМА ДЛЯ ДОДАТКОВОГО
ВСТУПНОГО ІСПИТУ ДО АСПІРАНТУРИ НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ
В ГАЛУЗІ ЗНАНЬ «В» КУЛЬТУРА, МИСТЕЦТВО
та ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ: В 10 ФІЛОСОФІЯ**

Чернігів 2025

Пояснювальна записка

Програма призначена для вступників до аспірантури, які бажають здобути ступінь вищої освіти доктора філософії зі спеціальності В10 філософія на базі кваліфікаційного рівня магістр гуманітарних чи прикладних наук.

Відповідно до Правил прийому до Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка у 2025 році абітурієнти на основі ступеня магістра з гуманітарних чи прикладних наук, проходять додаткове вступне випробування. Мета іспиту – визначити глибину знань предмету філософія, в обсязі необхідному для магістра з гуманітарних чи прикладних наук. А також з додаткових філософських дисциплін даного напрямку підготовки.

Програма фахового іспиту з філософії побудована на основі типової навчальної програми для вищих закладів освіти. У програмі виділені основні розділи курсу: історія філософії, онтологія, антропологія, гносеологія, аксіологія, соціальна філософія.

Оцінювання відповіді вступника до аспірантури проводиться за шкалою до 100 балів.

Загальний час проведення екзамену – не більше 1 астрономічної години на абітурієнта.

ПЕРЕЛІК ТЕМ ДО ДОДАТКОВИХ ВСТУПНИХ ВИПРОБУВАНЬ

Філософія її предмет та функції. Зміст і значення терміну «філософія». Філософія і світогляд. Світогляд як духовно-практичний спосіб відношення людини до світу. Структура світогляду.

Історичні типи світогляду та їх співвідношення з філософією: міфологічний, релігійний, науковий, філософський. Філософія як теоретична основа світогляду.

Предмет філософії. Проблема визначення предмету філософії. Функції філософського знання. Структура філософії. Світоглядний і методологічний характер філософського знання. Різноманітність форм філософування.

Філософська думка давнього сходу: (Індія, Китай). Особливості східного і західного типів філософування. Джерела, філософські школи, провідні ідеї та напрямки філософської думки Стародавньої Індії. Канонічні джерела, філософські школи, провідні ідеї та напрями філософії Стародавнього Китаю.

Філософія Античного світу. Передумови розвитку та основні етапи античної філософії. Ранньогрецька натурфілософія та онтологізм античної класики (досократики). Філософсько-антропологічні вчення античної класики і доби еллінізму. Вчення про ідеї, теорія пізнання та концепція ідеальної держави Платона. Метафізика Аристотеля: категоріальний аналіз світу.

Пізньюантична філософія: школи, ідеї, представники. Філософська традиція Стародавнього Риму.

Філософська думка Середніх віків. Виникнення середньовічної парадигми західноєвропейської філософії. Релігійний характер філософської думки. Історичні умови формування та характерні риси філософії середніх віків. Філософсько-теологічне вчення Аврелія Августина. Патристика і схоластика. Філософська система Фоми Аквінського. Реалізм і номіналізм. Християнський раціоналізм та пізньюсередньовічна містика.

Епоха Відродження та її філософська думка. Соціокультурні передумови формування філософської думки епохи Відродження. Людина і світ в епоху Ренесансу. Провідні напрямки: гуманістичний антропологізм, неоплатнізм, натурфілософія. Філософські ідеї пізнього Відродження.

Філософія Нового часу. Філософське обґрунтування нової картини світу. Проблема методу наукового пізнання: емпіризм та раціоналізм. Поняття субстанції XVII – XVIII століть. Проблеми буття, людини і суспільства у філософії Просвітництва. Французький матеріалізм XVIII століття.

Німецька класична філософія. Шляхи зародження Німецької класичної філософії. Німецьке просвітництво. Трансцендентальна філософія І. Канта. Система та метод філософії Гегеля. Філософські

погляди Л. Фейєрбаха. Філософські погляди К. Маркса. Значення німецької класичної філософії в історії філософської думки.

Періоди формування філософської думки в культурі Київської Русі. Українська міфологія, провідні світоглядні архетипи. Дохристиянські витоки української філософії. Особливості типу української філософської парадигми. Онтологічна та гносеологічна проблематика у киево-руській філософії. «Велесова книга». Проблема людини, моралі та історії в «книжництві».

Етапи розвитку Української філософії в XV – XVIII ст. Філософія періоду українського Ренесансу та бароко. Духовні пошуки І. Вишенського. Філософія Києво-Могилянської академії. Філософська система Г. Сковороди. Вчення Сковороди про людину. Історія розвитку філософської думки в Чернігівському колегіумі.

Українська філософська думка XIX-XX ст. Українська філософія XIX ст. Філософські погляди Т.Шевченка, М.Гоголя. Філософія серця П.Юркевича. Історіософські концепції М.Костомарова, П.Куліша. Філософія реалізму та поступу І.Франка. Соціально-історична філософія М.Драгоманова та М.Грушевського.

Українська філософська думка сучасності. Проблеми людини у філософії XX ст.

Західноєвропейська філософія друг. пол. XIX – початку XX ст.

Перегляд класичної моделі світоустрою. Філософія волі А. Шопенгауера і Ф. Ніцше. Філософія науки (О. Конт, Дж. Міль, Авенаріус, Е. Мах). Філософія життя (герменевтика, інтуїтивізм, російський космізм).

Посткласична філософія Заходу XX ст. Феноменологічна і екзистенціальна філософія (Гуссерль, Камю, Сартр, Хайдеггер). Психологізм. Релігійна філософія XX ст. Сучасний стан неомістицизму. Аналітична філософія (Дж. Мур, Б. Рассел, Л.Вітгенштейн). Постпозитивізм. Комунікативна філософія. Від структуралізму до постмодернізму (структуралізм, М. Фуко, Деріда, Ліотар). Проект «Постмодерну»: поняття та основні принципи.

Філософія буття. Поняття і типи онтології. Форми і рівні буття. Небуття. Буття і субстанція. Поняття «світ». Категоризація світу. Проблема матерії як субстанції. Єдність матерії, руху, простору і часу. Діалектика як філософське вчення про розвиток і зв'язки.

Онтологічний переворот у філософії XX ст. Феноменологічне розуміння світу. Онтологія М. Хайдеггера. Релігійно-етичний зміст онтології К. Ясперса.

Проблеми свідомості і пізнання у філософії. Проблема свідомості у філософії. Суб'єкт, об'єкт і предмет пізнання. Види пізнання. Проблема істини. Пізнання і творчість. Сучасне розуміння науки. Загальнонаукові методи емпіричного та теоретичного рівнів. Основні сучасні методології наукового дослідження. Сучасна філософія як методологія науки.

Наукове пізнання. Філософські проблеми наукового пізнання. Метод і методологія наукового пізнання. Методи емпіричного рівня пізнання.

Методи теоретичного дослідження. Проблеми методології наукового пізнання в новітній філософії Заходу (постпозитивізм, герменевтика, постструктуралізм).

Основні проблеми філософської антропології. Релігійно-міфологічна антропософія. «Натуралістична» антропософія. Філософські проблеми антропогенезу. Сфери буття людини. Філософія як самоусвідомлення людини. Масова свідомість.

Унікальність та універсальність феномену людини в світі. Проблема сутності та існування людини. Свобода, творчість та відповідальність як ознаки людського буття. Особистість як соціокультурна форма індивідуального буття. Різноманітність форм реалізації людини. Проблема людської «самості». «Я» та «інші».

Поняття екзистенції та екзистенційне уявлення щодо сутності людського існування. Діяльнісне розуміння сутності людини в неомарксизмі. Проблема людини в сучасній комунікативній філософії.

Соціальна філософія. Поняття соціального в філософії. Соціум як історичний процес. Предмет та структура соціальної філософії. Джерела та рушійні сили суспільного розвитку. Основні підходи до розуміння суспільства. Суспільство і природа. Сучасна екологічна криза.

Філософія історії. Філософія історії: предмет та етапи розвитку. Філософські концепції історичного розвитку доби Модерну. Матеріалістичне розуміння історії (марксистська версія). Філософські версії суспільного розвитку в XX столітті (М. Бердяєв, К. Ясперс, Т. Адорно, К. Поппер). Філософія історії доби Постмодерну.

Стадіальна та цивілізаційна парадигми досягнення історії (О. Шпенглер, А. Тойнбі). Прогнози та перспективи розвитку сучасної цивілізації (Ф. Фукуяма, С. Гантінгтон, Е. Тоффлер).

Філософія культури та аксіологія. Філософія культури. Культура і цивілізація. Сенс людського існування. Основні загальнолюдські цінності. Проблема цінностей в класичній і сучасній філософії.

Проблема цінностей в герменевтичній феноменології Поля Рікера. Комунікативне обґрунтування ціннісних орієнтацій. Стратегія майбутнього. Сутність феномену глобалізації та його основні аспекти. Глобальні проблеми людства.

Філософія природи. Поняття природи в історії філософії. Опозиція природи та культури. Світоглядне коріння сучасної екологічної кризи.

Філософія техніки. Предмет, проблеми та історія філософії науки і техніки. Поняття науки, техніки та технології. Зв'язок розвитку науки і техніки з розвитком суспільства. Проблема оцінки впливу техніки на розвиток суспільства.

Філософія права. Філософія права: поняття і предмет. Сутність права. Право і закон. Людина і право. Правова держава. Громадянське суспільство.

Філософія релігії. Поняття і проблемна сфера філософії релігії. Поняття феномену релігії. Філософські концепції природи релігії. Основні елементи та структура релігії.

Філософія мистецтва. Мистецтво як соціальне явище. Основні філософські теорії походження мистецтва. Поліфункціональність мистецтва (пізнавально-евристична, художньо-концептуальна, інформаційна і комунікативна, виховна, гедоністична тощо). Мистецтво та інші форми суспільної свідомості.

Художній образ як специфічна форма відображення дійсності в мистецтві. Художня творчість як вид естетичної діяльності. Митець і суспільство. Філософський зміст і форма твору мистецтва.

Глобалізація та цивілізаційні проблеми сучасності. Проблема глобалізації та її аспекти. Філософське осмислення глобальних проблем сучасності. Футурологія: основні моделі майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА РЕКОМЕНДОВАНА ДО ПІДГОТОВКИ:

Підручники та посібники.

1. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. – К.: Генеза, 1996. – 369 с.
2. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. – К., 1996.
3. Горак Г.І. Філософія. – К., 1997.
4. Історія філософії України. Підручник /Тарасенко М.Ф., Русин М.Ю. та ін./ - К., 1994.
5. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. – Мюнхен-Львів, 1995.
6. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини. – К., 1995.
7. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: „Каравела”, Львів: „Новий світ-2000”, 2001. – 448 с.
8. Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник /Л.В. Бичко та ін./ - К.: Либідь, 1993. – 576 с.
9. Філософія. Навчальний посібник (курс лекцій) / За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 620 с.
10. Філософія /За ред. І.В. Бичко. – К., 2002.
11. Філософія: Словник-довідник: Навчальний посібник / Надольний І.Ф., Черушева Г.Б., Пархоменко В.В. та ін. – 2-е вид. – К., 2009. – 284 с.

Першоджерела.

1. Арістотель. Метафізика. – Харків, 2020
2. Бекон Ф. Новий Органон – Доступ: <https://oll.libertyfund.org/titles/bacon-novum-organum> (англ.)
3. Винниченко В. Відродження нації. – К., 1990.
4. Гайдегер М. Час і буття. – К., 1991.
5. Г'юм Д. Трактат про людську природу. – К., 2003.
6. Гельвецій К.А. Про людину, її розумові здібності та її виховання. К., 1994. Режим доступу:

https://chtyvo.org.ua/authors/Helvetsii_Klod_Adrian/Pro_liudynu_ii_rozumovi_zdibnosti_ta_ii_vykhovannia/

7. Гоббс Т. Левіафан, або суть, будова і повноваження держави церковної та К.: Дух і Літера, 2000. Режим доступу: <http://aps-ua.org/wpcontent/uploads/2017/03/%D0%B3%D0%BE%D0%B1%D0%B1%D1%81.pdf>
8. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
9. Драгоманов М.І. Літературно-публіцистичні праці. – К., 1970.
10. Декарт Р. Метафізичні роздуми. К., 2000
11. Декарт Р. Міркування про метод, щоб правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках. К.: Тандем, 2001.
12. Камю А. Міф про Сізіфа. Бунтівна людина. – К., 2022.
13. Лок Джон. Два трактати про правління К., 2020.
14. Ляйбніц Г.-В. Принципи природи і благодаті, засновані на раціо // Філософська думка: український науково-теоретичний часопис. – К., 2008. – № 4. – С. 25–43.
15. Ляйбніц Г. В. Монадологія [Текст] / Г. В. Ляйбніц // Sententiae. – 2013. – № 1. – С. 151- 177.
16. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. – К., 1993.
17. Ортега-і-Гассет Х. Що таке філософія? – К., 1991.
18. Паскаль Б. Думки. К.: Дух і Літера, 2009. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pascal_Blaise/Dumky.pdf
19. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Тв. в 2-х т. – К., 1994.
20. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду. К., 2001.
21. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії. – К., 1995.
22. Шевченко Т. Щоденники. – К., 1991.
23. Юркевич П. З науки про людський дух. Вибране. – К., 1993.

Релігієзнавство.

1. Абеляр П. Історія моїх страждань. Листування Абеяра й Елоїзи / П'єр Абеляр ; [пер. з лат. Р. Паранько]. Львів : Літопис, 2004. 136 с.
2. Августин Аврелій. Сповідь. Львів : Свічадо, 2021. 356 с.
3. Антоніс Фірігос. Вступ до історії патристичної та візантійської філософії від початків християнства до іконоборства). Львів: Видавництво УКУ, 2017. 280 с.
4. Баумейстер А. Тома Аквінський: вступ до мислення. Бог, буття і пізнання. Київ: Дух і літера, 2012. 408 с. 19
5. Гордієнко М.С. Нові православні св'яті. – К., 1991.
6. Григорій Богослов. П'ять слів про богослов'я. Львів: видавництво УКУ, 2018. – 270 с.
7. Ібн Сіна. Книга Спасіння. К.: Темпора, 2020. 592 с.
8. Кондзьолка В. Історія середньовічної філософії. Львів: Видавництво «Світ», 2001. 320 с.
9. Рассел Б. Історія західної філософії / Пер. з англ. Ю. Лісняка, П.Тарашука. Київ: Основи, 1995. 759 с.

10. Пашук А.І. Нариси з історії філософії середніх віків. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 712 с. 10. Татаркевич В. Історія філософії. Т.1, Львів: Свічадо, 1999. 352 с.

Логіка.

1. Арутюнов В.Х., Кирик Д.П., Мішин В.М. Логіка: Навч. посібник для економістів. – К., 2000.
2. Бандурка О.М., Тягло О.В. Курс логіки: Підручник. – К., 2002.
3. Єришев А.А., Лукашевич Н.П. Логіка. – К., 1999.
4. Жеребкін В.Є. Логіка: Підручник для юрид. ф-тів. – К., 2001.
5. Івін О.А. Логіка. – К., 1996.
6. Ішмуратова А.Т. Вступ до філософської логіки. – К., 1997.
7. Карамішева Н.В., Бовтач С.В. Навчальний посібник з логіки. – Львів, 1996.
8. Конверський А.Є. Логіка: Підруч. для вузів. – К., 2004.
9. Марценюк С.П. Логіка: Конспект лекцій. – К., 1993.
10. Руденко К.П. Логіка. – К., 1976.
11. Хоменко І.В. Логіка – юристам. – К., 1997.
12. Хоменко І.В., Алексюк І.А. Основи логіки. – К., 1996.
13. Тарський А. Обґрунтування наукової семантики // Філософ. і соціол. Думка. – 1996. – №1-2.

Етика та естетика.

1. Естетика. Підручник. //Л.Т.Левчук, Д.Ю.Кучернюк, В.І.Панченко. – К., 1997.
2. Етика ділового спілкування. //Г.К.Чмут, Г.П.Чайка. – К., 2003.
3. Етика. Навч. посібник. // Т.Г.Аболіна, В.В. Єфименко. – К., 1992.
4. Левчук Л.Т. Західноєвропейська естетика XX ст. – К., 1997.
5. Малахов В.А. Етика: курс лекцій. – К., 2000.
6. Шеломенцев В.М. Етикет і сучасна культура спілкування. – К., 2003.

Електронні ресурси.

<http://www.filosofa.net/>

http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/index_philos.php

http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/FIL_XX/index.html

Критерії оцінювання знань вступників до аспірантури

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Значення ECTS	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою	
					екзамен	залік
90 – 100	A	відмінно	Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили	Високий (творчий)	відмінно	за рахо-ва-но
83 – 89	B	добре	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв’язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	Достатній (конструкти-вно-варіативний)	добре	
75 – 82	C	добре	Студент вміє зіставляти. Узагальнювати систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження			
68 – 74	D	задовільно	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих	Середній (репродук-тивний)	задовільно	
60 – 67	E	достатньо	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні			
35 – 59	FX	не задовільно з можли-віст-ю повторного складання семестро-во-го контролю	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу	Низький (рецептивно-п-родукти-вний)	незадовільно	не за рахо-ва-но
0 – 34	F	не задовільно з обов’язко-в-им повторним вивченням залікового кредиту	Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об’єктів			